

Методик компетентликнинг рефлексив компоненти шакллантириш янги ахборотларни қабул қилишга, ностандарт масалаларни ечиш йўллари топиш қобилиятлари - ўқитувчининг инновацион потенциални ривожлантиришга имконият туғдиради.

Рефлексиф – гностик компетенция: инновацион технологияларни жорий қилиш усулларида ўз ўзини баҳолашга қобилиятлилиги; олий ўқув муассасаси ўқитувчиларининг методик тажрибаларини таҳлил

қилиш қобилиятлилиги; методик тажрибасини ўз ўзини баҳолашга қобилиятлилиги тахмин қилинади.

Шундай қилиб, методик компетентликнинг структуравий компонентлари ва уларнинг белгиланган босқичлари билан ўзаро муносабатлари методик компетентликни шакллантиришнинг структуравий функционал моделини яққол тақдим қилишга йўл қуяди, унга эга бўлиш бўлажак физика ўқитувчисига профессионал масалаларни ечишга имконият беради.

Адабиётлар

1. Соловова Н.В. Методическая компетентность преподавателя вуза. -М.: АПКППРО. 2010. -С. 120.
2. Ангеловский К. Учитель и инновации. Книга для учителя. -Москва: «Просвещение», 1991. -С. 158.
3. Беспалько В.И. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: ИРПО, 1996. -С. 174.
4. Джораев М., Ахмедов А. Модернизация компетентности будущих учителей физики. // Физика в школе. – Москва: №7, 2005, - С. 20-23.
5. Муслимов Н.А., Уразова М.Б., Эшпулатов Ш.Н. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси. – Тошкент: Fan va texnologiya, 2013. 80-б.
6. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. – Москва: 200. -С. 18-20.
7. Крысанова О. Инновационная активность как компетенция современного учителя. // Высшее образования в России. – Москва: 2008. №12, - С. 145-148.

Мақолада булажак физика ўқитувчисининг касбий компетентлигини шакллантиришнинг методик аспектлари кўриб чиқилди. Инновацион таълим муҳити шароитида компетентликни шакллантириш асосий йўналишлари ва ўзгачаликлари аниқланди.

РЕЗЮМЕ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются методические аспекты формирования профессиональной компетентности будущего учителя физики. Выявлены основные направления и особенности формирования компетентности в условиях инновационной образовательной среды.

SUMMARY

The article deals with methodical aspects of developing professional competence of future teachers in Physics. Basic directions and peculiarities of forming competence in condition of innovational educational environment are shown.

MUSIQA MASHG'ULOTLARIDA IJODIY FAOLLIKNI OSHIRISH YO'LLARI

Z.Nazarova - o'qituvchi

SamDU huzuridagi xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi

Tayanch so'zlar: intellektual, ijodiy faollik, emotsional, tizimlilik, izchillik.

Ключевые слова: интеллектуальность, творческая деятельность, эмоциональность, систематичность, последовательность.

Key words: intellectuality, creative activity, emotiveness, systematicity, succession.

O'zbekiston Respublikasi o'zining ma'naviy yangilanishi yo'lida ijodning barcha turlari rivojlanishiga sharoit yaratib berishga, o'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama kamol toptirish, millatidan va irqidan qat'iy nazar yoshlarning ijodi va qobiliyatlarini o'stirish ishiga katta etibor berish, bugungi kunning dolzarb muammolaridan hisoblanadi. Bu esa umumta'lim maktablarida o'quv-tarbiyaviy ishlarning yanada takomillashtirilishini, ta'lim va tarbiyaning mushtarakligiga erishishni taqozo etadi. Bugungi kunda jamiyatimiz oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biri yangicha tafakkur, ijodiy fikrlash, intellektual salohiyatga ega bo'lgan barkamol avlodni tarbiyalashdir [1:4].

Musiqa madaniy hayotimizda keng o'rin tutgan va inson shaxsiyatining shakllanishida muhim rol o'ynaydigan san'at turidir. Eramizdan oldingi IV asrdanoq grek faylasufi Platon shunday degan edi: «Eng katta tarbiyaviy omil musiqiy san'atda emasmikan, zeroki, ritm va garmoniya hammadan ko'proq shu vaqtda qalbga chuqur yo'l topadi va salobat baxsh etib, uni ko'rkam qiladiki, agar tarbiya to'g'ri yo'lga qo'yilgan bo'lsa, aks holda uning teskarisi bo'lib chiqadi.

Uning shogirdi Aristotel (Aflotun) komil ishonch bilan mazkur fikrni quvvatlaydi. «Musiqa kishi ruhining axloqiy tomoniga ma'lum darajada ta'sir etadi, bas shunday ekan, u yoshlarning tarbiyasiga, ta'sir etadi.» Milliy madaniyatimiz bobokaloni Abu-Nasr Al-Forobiy esa musiqaning shaxs shakllanishiga aniq ta'sirini quyidagicha bayon etadi: «Bu fan shu ma'noda foydaliki, kimning fe'l atvori muvozanatni yo'qotgan bo'lsa, tartibga keltiradi, kamol topmaganlarni kamolotga yetkazadi va muvozanatda bo'lganlarning muvozanatini saqlaydi. Bu fan tanining sog'ligi uchun ham foydalidir» [2:16].

Musiqa madaniyati darslarida maktab yoshidagi o'quvchilarni ijodiy faoliyatini oshirish tamoyillarini ishlab chiqish va amalga oshirish ta'limning ustivor vazifalaridan biridir.

Bu esa musiqiy-ijodiy faollik orqali o'quvchi – yoshlarning musiqiy-madaniyati bilan chambarchas bog'liq bo'lgan holda, bir qator holatlar orqali belgilanadi.

Musiqiy o'quv tovushning baland va pastligi, ohanglar, usullar, musiqiy ifoda vositalari, yakka ovozlilik, jo'rovovzlilik, musiqiy idrok, musiqiy tafakkur, musiqiy layoqat, tinglash va kuylash qobiliyati shular jumlasidandir.

Maqolaning amaliy ishini tashkil qilish yuzasidan o'tkazgan tajriba-tadqiqot-ishimizda boshlang'ich sinf o'quvchilarining musiqiy ijodiy layoqat tizimini ishlab chiqishga harakat qildik va uning asosiy ko'rsatgichlarini quyidagilar deb belgiladik:

- musiqaga va musiqiy faoliyatga qiziqtirish;
- musiqiy va musiqiy faoliyat jarayonida musiqiy ijodning namoyon bo'lishi;
- musiqiy asarlarni taqqoslash orqali fikrlar xilma-xilligini farqlash, baholash, xulosa chiqarish;
- o'zlashtirishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishga intilish, ijrochilik va musiqiy ijodini faolligini oshirish.

Musiqiylikning namoyon bo'lishini tajriba - kuzatuv ishlarimizda quyidagilar deb belgiladik:

- ohang, usul sur'at va ifodalilik; tovushning kuchi, cho'zilish jilolari, kuyning yo'nalishi va o'zgaruvchanligini aniqlash;
- ovozlarni to'g'ri idrok qilib milliy cholg'ular, vokal, yakkasoz, jo'rsos, ansambl va orkestr ijrochiligini bir-biridan farqlashni aniqlash;

- musiqiy asarni ravon va yoqimli qilib ijro qilish malakasini egallash, uning tuzilishi, mazmuni, kayfiyati, xarakteri, xushsoz va xushohang jihatlarini idrok qila bilishi musiqiylikning namoyon bo'lishida tajriba – kuzatuv ishimizni belgilab berdi.

Musiqiy layoqat va ularni aniqlash mezonlari:

- o'quvchilarning musiqiy asarlarni ongli idrok qilish layoqati;
- musiqiy asarlardagi sur'at va usul o'zgarishlarini farqlash layoqati;
- sof kuylash va diqqat bilan tinglash layoqati;
- musiqiy asarlarni tahlil qilish va ularga shaxsiy munosabat bildirish layoqati;
- musiqiy ong va tafakkur darajasi musiqiy layoqat va ularni aniqlash mezonlari qilib olindi.

Samarali uslubiyat va uzluksiz ta'lim natijasida bu sifatlarni tez orada rivojlantirish mumkinligi tajriba–kuzatuv ishlarida o'z ifodasini topdi.

O'quvchi yoshlarni ijodiy faolligini oshirish bevosita ikki holatga bog'liq deb hisoblaymiz.

Birinchidan, o'quvchining hayotiy tajribasi va musiqiy taasurotlari ko'lami qay tarzda rivojlanganligi bilan belgilanasa,

Ikkinchidan, musiqiy bilim berishning samarali yo'li va vositalarini qo'llash orqali sezilarli ijobiy natijalarga erishish mumkin. Musiqa darslarining samarali bo'lishi sinfda o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirishga ham bevosita bog'liq. O'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish o'qituvchining so'z mahoratiga, murojaat qilish san'atiga ega bo'lishni taqozo etadi. O'qituvchi qiziqarli hikoyasi va suhbat bilan bolalar diqqatini asar mazmuniga, musiqiy obrazlarga jalb etadi. Kompozitorlarning ijodiy biografiyasiga oid hikoyabop qiziqarli voqea va lavhalardan parchalar keltirishi bilan biron bir asarning yaratilishi tarixini bayon qilish bilan o'qituvchi o'quvchilarning bilish qobiliyatini tekshiradi, musiqa haqidagi bilim doirasini yangi ma'lumotlar bilan boyitadi.

O'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish darslarni qiziqarli tashkil etishda muhim o'rin tutadi. Ma'lumki, o'quvchilar dars materiallariga doimiy uzoq diqqat berib o'tira olmaydilar. Ular odatda harakat bilan bajariladigan ishlarga jon-dillari bilan kirishib ketadilar. O'qituvchi o'quvchilarni bu xususiyatlarini hisobga olgan holda o'z darsida harakat bilan bajariladigan ishlarga keng o'rin ajratadi. Umumman, musiqa darslarida o'quvchilarning ijodiy faolliklari o'ziga tashabbuslari zarur talablardan biridir. O'qituvchi o'z o'quvchilariga dars materiallarini bayon etar ekan, hamma narsani o'zi aytib berishga, tushuntirib berishga harakat qilmaydi, balki o'quvchilarni fikrlash, tafakkur qilish qobiliyatlarini ishga soladi. O'quvchilarni o'ylash, taqqoslash, xulosa chiqarish, baholash malakalarini o'stira boradi va bu bilan o'z darsini yanada jonli qiziqarli va ongli bo'lishini ta'minlaydi.

Musiqa darsi o'z tabiatiga ko'ra san'at darsidir. Uni rang-barang sermazmun va qiziqarli tashkil qilish har bir o'qituvchidan katta pedagogik va professional mahorat talab etadi. «Bolalarni san'atga o'rgatish nihoyatda murakkab, - deb ta'kidlaydi taniqli kompozitor D.B.Kabalevskiy, - hamma murakkablik shundaki, ularni emotsional tarzda qiziqitirmay turib chinakam san'atga o'rgatish mutlaqo mumkin emas».

Bu o'rinda musiqiy mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarning ijodiy faolligini ta'minlash alohida ahamiyatga molik. Musiqani tushunish, uning orombaxsh ta'siridan bahramand bo'lish, malaka va ko'nikmalar qatori emotsional his-tuyg'ularning ishtirokiga ham bog'liq. Asarni ijro va idrok etishda his-tuyg'ular qanchalik faol va chuqur bo'lsa, ularni tushunish va o'zlashtirish, to'yinish va zavq olish ham shunchalik ongli va chuqur bo'ladi. Bu holatlar esa o'z o'rnida ijodiy faollik natijasida sodir bo'ladigan jarayon. Zero, zerikarli va sokin-

lik holati sinfda jonli hissiyot holatini tashkil eta olmaydi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilari tajriba–kuzatuv ishlaridan kelib chiqib, musiqiy–ijodiy rivojlanish bilan musiqiy layoqat bir–biri bilan uzviy bog'liq va bir–birini taqozo etadigan jarayondir deb belgilaydi. Vaholanki, musiqiy layoqat musiqiy ijodni rivojlantirishning asosi bo'lib hisoblanadi. Shundan kelib chiqib, musiqiy faoliyatni ijodga qaratilganligi esa musiqiy layoqatning uzluksiz ta'lim tizimida o'quvchi–yoshlarning intellektual–ijodiy rivojlanishiga bevosita yordam beradi.

Darhaqiqat, musiqiy bilim va ijodiy jarayonlar ta'sirida o'quvchilarning musiqa savodxonligi qay tarzda o'sa borishiga qarab, o'quvchi–yoshlarning ijodiy faolligining hamma turlariga o'zining ijobiy ta'sirini o'tkazadi.

Maktab yoshidagi o'quvchi–yoshlarning ijodiy faolligini oshirishda qo'yidagi holatlar doimo o'qituvchi e'tiborida bo'lishi maqsadga muvofiqdir:

- o'quvchilarning ijodiy va musiqiy layoqatlarini doimo uzviy tarzda rivojlanib borishligini hisobga olish;
- musiqiy bilim, va ko'nikmalar rivojlanishini ijodiy faollikni o'sib, shakllanib borishining asosi deb qarash;
- o'quvchi – yoshlarni musiqiy–ijodiy faoliyatning turli – tuman forma va vositalarini tizimlash orqali ularni musiqiy ijodga faol jalb qilish natijasida ularda hissiyot olami va intellektual imkoniyatlarni o'sib borishini nazarda tutish talab etiladi.

Musiqiy bilimlarni o'zlashtirish jarayonining ilmiy nazariy, uslubiy jihatdan pishiq va mukammal bo'lishi muhimdir. Uning samarali, muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlovchi asosiy omil puxta ishlab chiqilgan dars tizimidir. Darslarni tizimli tarzda olib borish, bosqichlararo uzviylikni ta'minlashga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. 1-sinfda o'tilgan mavzular 2-sinfda takrorlash orqali esga olinadi va yangi mavzularni o'rgatishga zamin yaratiladi. Avval o'tilgan mavzularni qaytarmay, yangi mavzuni o'tish mumkin emas. Musiqa madaniyati darslarida musiqiy bilimlarning o'ylangan va asoslangan tizimda o'zlashtirilishi o'ta muhim ahamiyatga ega. Beriladigan bilimlar soddadan murakkabga qarab yo'naltirilgan bo'lmog'i darkor. Ushbu tamoyilning buzilishi o'quvchilarning o'quv materialini o'zlashtirishlariga salbiy ta'sir ko'rsatib qolmay, ularning musiqa madaniyati darslariga bo'lgan qiziqishlarini ham so'ndiradi. Musiqiy bilimlarni tushuntirishda o'qituvchi avval o'tilgan mavzularga tayanmog'i lozim. Musiqa bilimlarni o'zlashtirish jarayonida beriladigan bilimlar avval o'zlashtirilgan bilimlarga asoslangan bo'lishi bilan birga, asta-sekin kengaytirilib va chuqurlashtirilib boriladi.

Tizimlilikka asoslangan holda darslarni tashkil etish, musiqiy bilimlarni o'zlashtirish, ko'nikma, malakalarni shakllantirish jarayonida o'quvchilarda o'zlariga bo'lgan ishonchni uyg'otadi, ruhlari ko'tariladi va musiqa madaniyati darslariga bo'lgan qiziqishlari ortadi. Tizimlilik buzilsa, o'quvchilar tez charchab qoladilar, darsga nisbatan diqqat va qiziqishlari bo'shashib boradi, dars materialini o'zlashtirish pasayadi. Musiqiy ta'limda izchillikka rioya qilib o'qitish lozim, toki bugun o'rganilgan bilimlar kecha o'rganilganlarini mustahkamlasin, ertaga o'rganiladiganlariga zamin yaratsin. Darslarni tizimlashtirilgan holda olib borish, bosqichlararo uzviylikni ta'minlashga yordam beradi [3:3].

Fikrimizni muhtasar qilib aytadigan bo'lsak, o'quvchi – yoshlarga uzluksiz ta'lim tizimi jarayonida chuqur bilim berish, musiqiy madaniyat sirlarini yoshlik chog'idan qalbga singdirish, kuchli va kengaytirilgan darajada musiqiy bilim, ko'nikma, malaka va tarbiya berish, bu yo'lda ko'zlangan maqsadga erishishda o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish orqali ularning ijodini, nota savodxonligi, kasbga nisbatan ijodiy faolligi, musiqiy

madaniyat darslariga nisbatan ijobiy munosabati, oxir oqibat bilish, o'rganish va o'zlashtirishga nisbatan intilishi va musiqiy did hamda musiqiy ehtiyojlarini shakllantirish orqali ma'naviy tarbiyalanib borishi muhim omil bo'lib hisoblanadi. Bu esa bo'lajak musiqa o'qituvchilarining qanchalik musiqiy madaniyat darslarida ijodiy faolligiga bog'liqdir. O'qituvchining ijodiy faolligi ta'limiy yo'nalishda o'quvchilarning o'qituvchiga nisbatan ijobiy qabul qilishiga bog'liqdir. Yosh avlodni san'atning eng faol turlaridan biri

hisoblangan musiqaga qiziqish uyg'otib musiqa orqali o'quvchilarni har tomonlama yetuk, komil, barkamol qilib tarbiyalash hozirgi kun musiqa o'qituvchilarining oldiga qo'ygan eng maqsadli vazifalaridan biridir.

Xullas, musiqa mashg'ulotlarida ijodiy faollikning samarali yo'llaridan foydalanish ularning mashg'ulotlarni diqqat bilan tinglab o'quv materialini tahlil qilish, taqqoslash, xulosalar chiqarish kabi aqliy faoliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Adabiyotlar

1. Karimov I.A.. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent: 1997.
2. Omonullayev D. "Maktabda musiqa tarbiyasi metodikasidan leksiyalar kursi". -T.: 1990.
3. «O'zbekiston Respublikasi umumta'lim maktablarida musiqa ta'lim -tarbiya konsepsiyasi». -T.: (Musiqa 1995 yil 24 may).

REZYUME

Ushbu maqolada musiqa mashg'ulotlarini tashkil etishda ijodiy hamkorlik va faollikning samarali yo'llari haqida fikrlar bildirilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье описываются идеи творческого сотрудничества и эффективные способы организации музыки.

SUMMARY

The article is devoted to the description of the ideas of creative cooperation and effective ways of organizing music.

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ, МУСИҚА МАДАНИЯТИ ДАРСЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ ТАЯНЧ ОМИЛИ СИФАТИДА

А.Одилов - катта ўқитувчи
Самарканд давлат университети

Таянч сўзлар: педагогик технология, концерт, викторина, конкурс, интервью дарслари.

Ключевые слова: педагогические технологии, концерты, викторины, конкурсы, интервью.

Key words: pedagogical technologies, concerts, quizzes, competitions, interview.

Мусиқа маданияти фанининг бошқа аниқ фанлардан фарқли томони шундаки, уни ўқитишни доимо замон билан ҳамоҳанг ҳолда олиб бориш ўқитувчидан эса узлуксиз ижодий фаолиятни талаб этади.

Ҳар бир фан (дарс) нинг ўзига хос хусусияти бўлиши табиийдир. Мусиқа ўқитишнинг ҳам ўзига хос томонлари кўп, албатта. Шунинг учун ҳам дарснинг ҳар бир фаолият турида илғор педагогик технологиялардан самарали фойдаланиш мумкин. Дарсда олиб бориладиган ўқитувчининг турли фаолият шакллари маъруза, ҳикоя, тушунтириш, намойиш қилиш, кўрсатиш, тинглаш, суҳбат, савол – жавоб, жамоа бўлиб куйлаш, овозни созлаш машқларининг ҳар бирининг мазмун ва моҳияти мавжуд. Унда шарт – шароит, ўқитувчи ва ўқувчилар имкониятига мувофиқ тарзда янги технологияларни татбиқ этиш мумкин. Бунда мусиқа ўқитувчисининг ҳам ўзига хос хусусиятлари намоён бўлади. Мусиқа санъатига муҳаббат, қизиқиш, дарсни эмоционал кўтаринки руҳда ўтказиш, ўзида артистлик, режиссёрлик, драматургик, маҳоратларини ривожлантириб бориш, болаларни севиш, улардаги музикаий қобилият ва қизиқишларни эътиборга олиш, уларни рўёбга чиқаришга интилиш, яхши хонандалик, чолғучилик маҳоратига эга бўлишлик шулар жумласидандир. Чунки, ўқитувчининг таъкидлаб ўтилган хусусиятларнинг ўзи ҳам дарсда ўқувчилар учун технологик ибрат сифатида хизмат қилиши мумкин [1:34].

Чунки ҳар қандай таълим шакли, модели, тури ўқитувчининг педагогик маҳорати, билими, малакаси ва артистлик иқтидорисиз қутилган натижани бермаслиги аниқ.

Маълумки, мусиқа ўқитувчиси ўқув тарбия ишларини бараварига олиб боради. Мусиқа ўқитувчиси булардан ташқари дарсларни кузатиб бориши лозим. Доимий кузатишлар сабабли ўқитувчи педагогик маҳоратини ошириб боради. У вазиятни баҳолашга, ўқувчиларни ички туйғу, қизиқиш ва қобилиятларини сезишга ўргатади. Кузатиш биринчи синфдан - еттинчи синфга қадар давом этади. Бунда қўлланилаётган усул, шакл ва педагогик

технологияларнинг ҳам самарадорлик, қулайлик, болалар учун қизиқарли ва ўнғайлик жиҳатлари аниқланиб борилади.

Мусиқа таълимининг ўзига хослиги ташкилий тузилиши, амалий ижрочилик фаолиятлари, шунингдек, ўқитиш усуллари, уларнинг самарадорлигини таъминловчи омиллар, воситалар таҳлили ва уларни умумий ижодий – ижобий жиҳатларини умумлаштириш мусиқа таълимини ўзигагина хос бўлган янги турларини ишлаб чиқиш имконини берди. Булар ҳам ўз мақсади ва бажарадиган вазифаси мазмун ва моҳиятига кўра педагогик технология бўлиб, уларни мусиқа машғулотларига татбиқ этиш яхши натижа бермоқда. Бундай дарслар ўқувчиларда яхши кайфият, жўшқинлик, кўтаринки руҳ ва интилишни кучайтирмоқда. Мактаб ўқувчиларининг мусиқа санъатига қизиқтириш ва таълим самарадорлигини таъминлашда бир қанча ўйин методлари ва таълим усуллари мавжуд. Улар қаторига ҳозирги кунда илғор, ташаббускор ўқитувчилар томонидан кенг қўлланилаётган қуйидаги янги технологик дарсларни алоҳида кўрсатишимиз мумкин:

- концерт дарслар, интервью дарслари, йўналтирувчи дарслари, доира стол атрофидаги дарслари, конкурс дарслари, куйни топ, ҳимоя дарслари;

- кувноқлар ва зукколар дарслари, баҳс – мунозара дарслари, мен дирижёр дарслари, мусобақа дарслари ва ҳ.к.

Бу дарсларнинг ҳар бири ўз тузилиши, вазифаси, мақсади ва методик асосларига эгадир. Мана шу айтиб ўтилганларнинг ўзига ҳам мусиқа дарсларини ўз табиатига кўра янги – янги ўзига хос ва замонавий интерфаол усуллардан фойдаланишида кенг имкониятларига эга эканлигини кўрсатади ва яна бир бор шу ўринда мусиқа ўқитувчисининг зукколиги, маҳорат, тажрибаси ва қандай технологиялардан, қандай фаолият мавзуларини ўтишда, педагогик шарт –шароит ва ўқувчиларнинг қизиқиши ва имкониятларини ҳисобга олган ҳолда танлаши ва қўллаши ҳал қилувчи аҳамият касб этади.